

Herinneringen aan de vrouwenhulpverlening

Coreferaat bij Gail Phetersons *Tracing a Radical Feminist Vision from the 1970s to the Present: Left-Right, North-South*

25 september 2008

Marijke Naezer

Hoewel ik zelf pas net geboren was toen de vrouwenhulpverlening in Nederland handen en voeten kreeg, riep de lezing van Gail bij mij vele herinneringen, gedachten en gevoelens op. Geen herinneringen aan de vrouwenhulpverlening zelf- daarvoor kwam ik net te laat ter wereld-, maar wel aan de geweldige tijd die ik heb gehad toen ik een stukje van die geschiedenis mocht onderzoeken en beleven, de archieven door kon spitten en kon praten met de betrokkenen.

Maar de lezing riep ook gedachtes op over het project van Janneke en Berteke, en mijn eigen onderzoek daarbinnen, als feministisch project op zichzelf. Een project dat veel overeenkomsten vertoont met de projecten van de vrouwenhulpverleners, zowel wat betreft de positieve kanten als wat betreft de valkuilen, die Gail zo mooi heeft verwoord.

Ik zal beide gedachtegangen verder toelichten. Hopelijk kan ik dan niet alleen overbrengen wat het project voor mij heeft betekend, en wat het voor de wetenschap en het publieke debat kan betekenen, maar overtuig ik u er ook nog van (voor zover nodig) dat het feminisme niet “achter de rug is”, en dat er een nieuwe generatie staat te popelen om de fakkel over te nemen.

De geschiedenis van de vrouwenhulpverlening herbeleefd

Ik heb twee artikelen geschreven voor het boek van Berteke en Janneke; een over Stichting De Maan, een gesubsidieerd “experiment” voor vrouwenhulpverlening en methodiekontwikkeling, en een over overheidsbeleid op het gebied van geweld tegen vrouwen in relaties, samen met Renée Römken.

Voor het eerste artikel, over De Maan, deed ik archiefonderzoek in het IIAV, en nam ik interviews af met zes Maanvrouwen. Hoewel ik zelf geen historicus ben, heb ik het een geweldige ervaring gevonden om de archieven te bestuderen: subsidieaanvragen, brieven,

verslagen van gesprekken met de overheid, conceptartikelen voorzien van handgeschreven commentaar, krantenartikelen, enzovoorts. Gaandeweg mijn onderzoek begon zich een beeld te vormen van een club fanatieke, idealistische vrouwen die alles gaven om de zeer mannelijke normen in de mainstream hulpverlening aan te pakken. Vrouwen die luidruchtig in opstand kwamen tegen het beeld dat bv seksueel geweld alleen in de fantasie van vrouwen bestaat, tegen het feit dat overgangsklachten als “vaag” werden afgedaan, tegen het ontkennen van de politieke problemen waar lesbische vrouwen tegenaan lopen, en tegen vele andere misvattingen en misstanden in de gezondheidszorg. Ze deden dit door een eigen, autonoom hulpverleningscentrum op te richten in 1981; De Maan dus. Vanuit dit centrum verleenden ze niet alleen hulp, maar ontwikkelden ze ook methodieken, die ze vervolgens probeerde over te dragen aan de reguliere hulpverlening.

Maar ik ontdekte ook dat er problemen hadden gespeeld. Bijvoorbeeld dat het zusterschap van de Maanvrouwen niet altijd even lieflijk was, en dat het multiculturaliseren van de organisatie bepaald niet over rozen ging.

De interviews maakten het beeld compleet: de Maanvrouwen vormden een sterk team, maar konden elkaar soms wel wurgen. En dat terwijl er tegenover de veeleisende buitenwereld een blok gevormd moest worden, en er onder grote tijdsdruk veel gepresteerd moest worden. Daarbij kwam in de loop van de jaren '80 nog de ontdekking dat De Maan toch wel erg wit was, en het bracht de nodige problemen met zich mee voor zowel de witte als de zwarte hulpverleensters om dit te veranderen. Een elf jaar durende adrenalinestroom, zo typeerde Helmi Goudswaard het achteraf in een interview. En dit was precies het gevoel wat ik kreeg toen ik de geschiedenis van De Maan reconstrueerde en op papier zette.

Het tweede artikel gaf me de mogelijkheid de vrouwenhulpverlening vanuit een ander perspectief te bekijken, namelijk dat van de overheid. Voor dit artikel, dat gebaseerd is op een eerder artikel van Renée Romkens, aangevuld met eigen onderzoek, analyseerde ik hoe de overheid in verschillende periodes dacht over geweld tegen vrouwen in relaties, hoe ze dit aanpakte (of niet), en wie daarin een rol speelde. Opnieuw was het onderzoek een belevenis op zich, die me meenam naar de voor velen van jullie beroemde Kijkduin-conferentie in 1982, naar protestacties van groepen als Vrouwen tegen Verkrachting en Vrouwen tegen Porno, naar politiek lobbywerk, en de reacties vanuit de politiek hierop. Naar nota's, werkprogramma's en richtlijnen, en de implementatie of ondergang ervan. En ook naar de

spanningen, die natuurlijk ook hier speelden. Ik kwam erachter hoe sommige vrouwen ervoor kozen om vanuit de bestaande structuren veranderingen te bewerkstelligen, terwijl anderen hiertegen fulmineerden. En hoe verdeeldheid onder vrouwen goede samenwerking in de weg kon staan. Hoe de overheid hier mede verantwoordelijk voor was, om redenen die Gail al uitgebreid heeft besproken.

De periode waarin ik deze twee onderzoeken heb gedaan leefde ik dus werkelijk half in het heden, half in het verleden. Met als voordeel dat ik, samen met de mensen die erbij betrokken waren, terug kon kijken om kritisch de blinde plekken en misstanden in de vhw te analyseren, evenals het verschil tussen de opvattingen van toen en van nu.

Geschiedenis van de vrouwenhulpverlening: een feministisch project

Pas achteraf besepte ik dat ik tegelijkertijd zelf met een feministisch, politiek project bezig was geweest. Van tevoren had ik dat niet zo bedacht; hoe politiek kon het zijn om de geschiedenis van een stichting te beschrijven? Ook voor veel toehoorders lijkt het schrijven van geschiedenis misschien niet zo'n politieke aangelegenheid; vooral na het horen van de verhalen van Gail over de FBI die haar en haar collega's op de hielen zat.

Toch is niets minder waar. Tijdens het schrijven van mijn artikelen over vrouwenhulpverlening ontvouwde zich een hele geschiedenis waarover ik tot dan toe nauwelijks iets had gehoord. Een spannende geschiedenis, waarin vrouwen vchten om de hulpverlening aan vrouwen te verbeteren, waarvoor zij soms hun banen, en daarmee hun financiële zekerheid, opzegden; allianties aangingen; experimenteerden; hulp verleenden; lobbyden en op reis gingen. In eerste instantie gaf ik mezelf de schuld van het feit dat ik deze geschiedenis niet kende. Dat was toch wel een misser voor een fanatieke feministe als ik... Langzamerhand begon ik me echter af te vragen hoe het kon dat ik in 6 jaar geschiedenis op het VWO nooit iets over het thema had gehoord, dat het op internet moeilijk te vinden is, en dat er zelfs bij vrouwenstudies aan de universiteiten niet veel ruchtbaarheid aan gegeven wordt? Het werd me duidelijk dat de geschiedenis van de vrouwenhulpverlening duidelijk geen deel uitmaakt van de mainstream geschiedschrijving- en ook niet van de mainstream hulpverleningsliteratuur, zo begreep ik later van Janneke.

En dat is wel degelijk een politiek probleem. Want...

-als in DE canon der Nederlandse geschiedenis, die naar eigen zeggen ‘belangrijke personen, creaties en gebeurtenissen’ omvat die ‘samen laten zien hoe Nederland zich ontwikkeld heeft tot het land waarin we nu leven’, als daarin maar drie vrouwen te vinden zijn die hebben bijgedragen aan de Nederlandse geschiedenis (tegenover zeventien mannen);

-als verkiezingen zoals die van ‘schrijver van het jaar’, ‘Nederlander van de eeuw’ en ‘beste regisseur ooit’ steevast een mannelijke winnaar opleveren;

-als geschiedenisboeken wél vertellen over de grote Heren uit de geschiedenis maar niets over de Dames, of als deze simpelweg stellen “dat er dingen in de samenleving zijn veranderd”, zonder erbij te vermelden wie dat heeft bewerkstelligd en hoe;

...hoe kun je het mensen (mannen en vrouwen) dan kwalijk nemen dat ze oprecht denken dat vrouwen nog nooit iets hebben gepresteerd? En dat sommige mensen (mannen én vrouwen) daaruit de conclusie trekken dat vrouwen er wel niet voor in de wieg gelegd zullen zijn om grootse prestaties neer te zetten? Om dit te bestrijden is het nodig, nee, noodzakelijk, om de bijdragen van vrouwen aan de geschiedenis te documenteren, te bewaren en te verspreiden. Dat is ‘taking back history’, ofwel het schrijven van ‘herstory’.

Tot slot wil ik nog ingaan op twee valkuilen of dilemma’s die Gail benoemde: integratie en allianties.

Integratie en allianties

Integratie

Zoals Gail omschrijft bestaat er een spanningsveld tussen het werken binnen bestaande kaders (bijvoorbeeld met subsidie van de overheid) en het doen van politiek werk buiten die kaders. Hoewel ik het onderscheid niet zo zwart-wit vindt, herken ik het probleem. Het uitbrengen van een boek past binnen de bestaande kaders, en het succes dat het zal hebben is deels afhankelijk van de beoordeling van het boek door het bestaande establishment. Met Gails woorden: we maken onszelf afhankelijk van precies dat systeem dat vrouwen klein houdt. Zelfs als het boek positief ontvangen wordt, lopen we vervolgens het risico dat het overgenomen wordt en gebruikt op een manier die wij niet voor ogen hadden; bijvoorbeeld als excuus-voetnoot in de mainstream boeken.

Aan de andere kant denk ik dat het boek alles in zich heeft om een grote invloed te krijgen. Een belangrijk kenmerk dat ervoor zorgt dat mensen niet om het boek heen kunnen, naast de veelzijdigheid en de diepgang ervan, is de manier waarop er met de herinneringen van de

betrokkenen wordt omgegaan. Het boek slaagt erin om de mooie verhalen van de hulpverleners vast te leggen, zonder de vrouwen (en mannen) of hun werk te verheerlijken. Er is ruimte voor paradoxen, onenigheid en het benoemen van blinde vlekken.

Bovendien is het project inmiddels veelzijdiger, en is er al een vervolg aan gegeven door het IIAV. Dit leverde al een documentaire op en een aantal videoportretten die voor toekomstige generaties bewaard blijven. Ook hebben Janneke en ik een artikel over vrouwenhulpverlening in de belangrijke internetencyclopedie Wikipedia geplaatst, wat ook weer een startpunt vormde voor een gezamenlijke beschrijving van deze geschiedenis. Onze kansen zijn dus gespreid, en gezien de veranderingen die voorgaande generaties feministes bewerkstelligd hebben ben ik optimistisch gestemd.

Allianties

Voor elk feministisch project is het van belang dat de deelneemsters allianties aangaan die machtsrelaties overstijgen. De alliantie die voor mij centraal stond in dit project, was die tussen oud(ere) en jong(ere) vrouwen. Wat heb ik genoten van alle verhalen, en wat was het fijn om samen te werken met al deze verschillende generaties vrouwen. Maar er werden meer politieke scheidslijnen overbrugd: tussen zwart en wit, homo en hetero, en tussen man en vrouw. Samen hebben we hard gewerkt om ervoor te zorgen dat vrouwen en vrouwenhulpverlening (en alle variaties daarop) niet uit de geschiedenis gewist kunnen worden.

Met het thema allianties hangt samen het kiezen van woordvoerders: op basis waarvan bepaal je wie het woord doet? Iedere geschiedenis heeft zoveel kanten, dat het van groot belang is welke verhalen je selecteert om te vertellen en wie je die verhalen laat vertellen. Zelf heb ik het hier tijdens mijn onderzoek naar De Maan erg moeilijk mee gehad: welke vrouwen moest ik voor een interview vragen, in de beperkte tijd die ik tot mijn beschikking had? Zelf had ik het liefst negen vrouwen geïnterviewd die betrokken waren geweest bij de Maan; uiteindelijk werden het er door allerlei omstandigheden zes, waaronder slechts twee zwarte vrouwen. De Noord-Zuid metafoor van Gail komt me dan ook pijnlijk bekend voor: ik liep namelijk stevig het risico dat ik de marginale positie van zwarte vrouwen in de vrouwenhulpverleningsbeweging opnieuw zou bevestigen in mijn eigen project. Gelukkig waren de twee zwarte vrouwen die ik heb geïnterviewd, Marlène Babel en Cristina Smith, zeer scherpe, analytische vrouwen, die mij heel veel hebben geleerd over de kleur van de

vrouwenhulpverlening. Dankzij hen kon ik in mijn artikel genuanceerd ingaan op de zwart-wit verhoudingen binnen de Maan.

De geschiedenis van de vrouwenhulpverlening kan op vele manieren verteld worden. Met dit boek hebben we daar, ieder op haar eigen manier en samen, een begin mee gemaakt.